

Zo versla je een virus

I

TEKST
FRANK WAALS

FOTOGRAFIE
UNDERWOOD ARCHIVES,
NY DAILY NEWS

In zijn eerste persconferentie als minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), sprak Ernst Kuipers voor het eerst de legendarische woorden: 'U kunt op veel plekken gewoon binnenlopen voor een boosterprik zonder afspraak.' Een boodschap die, bijna twee jaar na aanvang van de covidpandemie, volgens critici veel te laat komt. Volgens hen hadden we kunnen en moeten leren van het verleden, toen de wereld al eerder kampte met pandemieën en epidemieën, zoals de Spaanse griep, Mexicaanse griep en het pokkenvirus. Wat zijn de grootste verschillen tussen toen en nu waardoor zaken anders verlopen? In het geval van de pokken werd er in een metropool als New York – daar smallpox genoemd – direct snel geschakeld. Een reconstructie over hoe een naderende nachtmerrie pijlsnel de kop in werd ingedrukt.

Tijdens het paasweekend van 1947 vierde The Big Apple de herwonnen kracht na een slopende Tweede Wereldoorlog. De toekomst belooft veel goeds, dankzij een opbloeiende economie en tal

Op 27 februari is het twee jaar geleden dat de eerste corona-besmetting in Nederland werd vastgesteld. Het duurde ook precies zo lang voordat mensen die een vaccinatie willen krijgen toegediend, dat eindelijk ook zonder afspraak kunnen doen. En dat terwijl we niet voor het eerst met een virusuitbraak te maken hebben. Vlak na de Tweede Wereldoorlog vaccineerde New York 5 miljoen mensen in slechts twee weken tijd tegen de pokken. Hebben we dan helemaal niets geleerd?

van nieuwe uitvindingen. De komst van de Polaroid Land-camera en transistorradio zouden het beeld van die tijd voorgoed veranderen. Wat niemand op dat moment echter nog wist, was dat een dodelijke plaag de stad vijf weken daarvoor had aangedaan. Iets waar men in en na dat bewuste weekend alsnog snel achter zou komen. Voor het startpunt van de pokken in New York moeten we terug naar 1 maart 1947, toen de 47-jarige zakenman Eugene Le Bar er, met de bus vanuit Mexico-Stad, arriveerde. Hij was onderweg naar de noordelijker gelegen staat Maine, maar maakte een tussenstop omdat hij zich misselijk voelde. Vast en zeker wagenziek, dachten hij en zijn vrouw. Niets om je druk over te maken. Het stel checkte in bij een hotel in Midtown Manhattan, bezocht een aantal bezienswaardigheden en nam daarna een paar uur rust. Le Bar was uitgeput, en plofte met hoofd- en nekpijn op bed. De griepachtige klachten hielden ook in de dagen erna aan, aangevuld met een vreemd ogende hand- en hoofduitslag, plus 40 graden koorts. Op 5 maart meldde Le Bar zich bij het Bellevue Ziekenhuis, waarna hij op 8 maart werd overgeplaatst naar het Willard Parker Ziekenhuis voor overdraagbare ziekten. Gezien een vaccinatieletten op zijn arm werden de pokken uitgesloten. Op 10 maart was Le Bar dood. ➤

Ook de showgirls van Billy Rose's Diamond Horseshoe krijgen een prikje.

Dokter Weinstein vaccineert burgemeester O'Dwyer.

Drukbezochte paasparade

De vele reisbewegingen van Le Bar, ook tijdens zijn dagje uit in NYC, lieten z'n sporen na. In de dagen na zijn overlijden vertoonden plotseling meer patiënten vergelijkbare klachten. Allereerst de 22 maanden oude baby Patricia uit The Bronx, gevolgd door de 27-jarige Ismael Acosta uit Harlem en een 2,5 jaar oude peuter, genaamd John. Aanvankelijk werd er aan waterpokken gedacht, totdat ook dit drietal dezelfde huiduitslag kreeg. Dat beeld paste niet bij de eerder gestelde diagnose. Drieënhalve week na het eerste sterfgeval, op 4 april, rapporteerde het U.S. Army Medical School Laboratory in Washington terug: pokken. Bij het volledige trio. Iets dat sinds het begin van de oorlog niet meer in New York was vastgesteld. Gezondheidsfunctionarissen verbonden de verschillende punten met elkaar, die uiteindelijk terugleidden naar Eugene Le Bar, vanaf dat moment 'patiënt nul'.

Israel Weinstein was voorzitter van de toenmalige gezondheidscommissie van de stad en wist waar hij over sprak. Opgegroeid in de jaren 10 en 20 van de vorige eeuw, stond hem de pokkenuitbraak van die periode nog helder voor de geest. Maar liefst 720 inwoners lieten toen over een periode van twee jaar het leven. Dat kind van weer was nu echter een wetenschapper met diverse behaalde titels en onderscheidingen. Hem hoefde je echt niet bij te praten over de rampzalige gevolgen van dit virus. Alleen al in de 20ste eeuw kostte het wereldwijd zo'n 300 miljoen mensen het leven. En dat enkel door aanraken, niezen of hoesten, dé hoofdingrediënten om het van de ene op de andere persoon over te brengen. Het stadium na de eerder genoemde huiduitslag kenmerkt zich door grote, met vloeistof gevulde, puisten die in drie van de tien gevallen dodelijk zijn. De gelukkigen die de pokken wel overleven, blijven vaak achter met diepe littekens en mogelijke blindheid. Dankzij een vaccin, dat eind 18de eeuw werd ontwikkeld en daarna verfijnd, werden er steeds minder mensen ziek. In 1980 verklaarde de Wereldgezondheidsorganisatie de pokken officieel uitgeroeid.

Terug naar het paasweekend van 1947, een periode waarin de meeste inwoners van New York al eens waren ingeënt tegen pokken en de gedachte was dat dit hen een leven lang bescherming zou bieden. De dood van Le Bar bewees daarin echter

het tegendeel. Met de jaarlijkse paasparade op Fifth Avenue, welke traditiegetrouw duizenden mensen op de been brengt, kwam het nieuws over de vastgestelde pokkeninfectie bij een overleden en drie nog levende patiënten als de eerste stroming van een mogelijk te verwachten vloedgolf. Zoveel feestvierende mensen, samengepakt op dezelfde plek, zou een ramp kunnen betekenen. Zet daar één besmet persoon tussen en de kans dat het als een lopend vuurtje door de stad zou trekken was levensgroot. Weinstein zat dus, begrijpelijkerwijs, met de handen in het haar en had geen seconde te verliezen. Al direct op diezelfde 4 april waarop de rapportage van het U.S. Army Medical School Laboratory was ontvangen, belegde hij een persconferentie waarin hij al zijn stads- en genoten dringend verzocht om zich onmiddellijk te laten vaccineren. Ook wanneer dit een tweede dosis betrof. Garantie op levenslange immuniteit kon immers niet meer worden gegeven.

Een risicovolle stap. De aankondiging kon niet alleen massahysterie veroorzaken, maar vaccins werden in die tijd niet getest zoals vandaag de dag het geval is. Gevaarlijke bijwerkingen; het zou zomaar kunnen. Ook daar kon door niemand het label 'veilig' op worden geplakt. Wat echter wel als een paal boven water stond, is dat het vooruitzicht op de complicaties van niet-vaccineren – mogelijk pokken met alle misvormende huidandoeningen en wellicht de dood tot gevolg – evenmin een pretje was. Er moest gehandeld worden, en wel zo snel mogelijk!

Ogen geopend

Laat de portemonnee thuis, het vaccin is helemaal gratis. Dat was de boodschap die Weinstein en de zijnen op de radio verkondigden. Net als de leus 'Wees zeker. Wees veilig. Laat u vaccineren!' op aanplakbiljetten en zijn persoonlijke toevoeging dat 'niemand nog een excuus had om onbeschermd te blijven'. Wat dat betreft hebben politici van nu wel weer wat geleerd van de chaos van toen. Was voormalig 'coronaminister' Hugo de Jonge in ons land aanvankelijk nog tegen een –

min of meer – gedwongen prik in de arm, niet veel later stelde hij zijn mening bij door toe te geven 'nul respect te hebben voor mensen die een vaccinatie weigeren'. Met man en macht is het afgelopen jaar alles in het werk gesteld om de samenstellingen van ontwikkelaars als Janssen, Pfizer en Moderna goedgekeurd te krijgen en te distribueren. Iets wat niet van het ene op het andere moment in kannen en kruiken was en waar men in de jaren 40 ook tegenaan liep.

De gemeentelijke voorraad van New York wat betreft vaccins tegen pokken was bij lange na niet genoeg om de 7,8 miljoen inwoners die de stad toen telde te kunnen helpen. Dankzij de intensieve hulp van burgemeester William O'Dwyer, konden er achtereenvolgens 250.000 vaccin-eenheden uit het depot van de marine in Brooklyn worden veiliggesteld, 780.000 dosissen vanaf de militaire bases in Californië en Missouri worden ingevlogen en miljoenen exemplaren bij particuliere fabrikanten aangekocht. Al met al een veelomvattende operatie die anno 2022 een stuk lastiger op korte termijn voor elkaar te boksen is. De stad handelde zelfstandig, in tegenstelling tot de muur aan bureaucratie en politieke inmenging waar men tegenwoordig stelselmatig tegenaan loopt.

Met alle seinen op groen twijfelde niemand er nog aan dat het pokkenprobleem snel getackeld zou zijn, behalve de bevolking zelf dan. De paasparade op zondag werd getraakteerd op een stralend zonnetje en hoge temperaturen tot wel 26 graden. Het bracht ruim een miljoen New Yorkers op de been, waarvan slechts 527 met als doel een prik te halen. De rest zong, danste en dronk alsof het een lieve lust was. Toen maandag echter

de werkweek weer aanbrak en langzaam het nieuws neerdaalde over meer besmette gevallen en zelfs één nieuw sterfgeval, de 27-jarige Carmen Acosta, sloeg de stemming alsnog om. De vrouw was besmet door haar man Ismael en overleed een maand voordat ze het leven zou schenken aan hun eerste kind. Dit gezinsdrama opende de ogen van de rest van de stad. De boodschap was duidelijk: niet langer meer wachten kon je eenzelfde lot besparen.

Werknemers namen een ongeoorloofde vrije dag, kinderen skipten hun lessen op school en huisvrouwen besloten het stofzuigen en ramen lappen maar even uit te stellen. Het merendeel van de New Yorkers stond plotseling op straat, urenlang, in kilometerslange rijen voor ziekenhuizen, klinieken en politiebureaus. Soms zelfs in de stromende regen, alles om maar zo snel mogelijk te worden ingeënt. Niet dat vaccinaties iets nieuws voor hen waren. Dr. David M. Oshinsky, die het Pulitzer Prize-winnende boek *Polio: An American Story* schreef, geeft nog een andere reden. 'Dit was het hoogtepunt van polio in de Verenigde Staten. Mensen hadden een veel beter idee van de impact van infectieziekten. Ze zagen het de hele tijd en waren terecht bang. Ze waren echter ook optimistisch dat de medische wetenschap de crisis zou kunnen overwinnen. In 1947 was er een enorm vertrouwen in de medische gemeenschap.'

Historisch ziekenhuis

Om het belang van vaccineren extra kracht bij te zetten – voor zover de dood van Le Bar en Acosta dat nog niet voldoende had aangestipt – lieten Weinstein, O'Dwyer en de toenmalige presi- ➤

Het merendeel van de New Yorkers stond plotseling op straat, urenlang, in kilometerslange rijen voor ziekenhuizen, klinieken en politiebureaus

Diederik Gommers: 'We hebben de hele aanpak van deze crisis nooit goed georganiseerd. In de politiek gelden andere regels en belangen'

dent Harry S. Truman zich voor het oog van volk en vaderland een spuit toedienen. Vergelijk het met types als Chantal Janzen en Erica Terpstra die, via spotjes, in bushokjes en op sociale media, afgelopen jaar werden ingezet om hiervoor als influencers te dienen. Gaat een vertrouwd gezicht erin mee, dan zal het wel oké zijn. Een eeuwenoud recept dat ook wordt toegepast bij de verkoop van die ene broek, dat verfrissende drankje of het onmisbare huidcrèmeje.

Burgers namen het vaccin en zetten zich in als vrijwilliger om, met de hulp van professionele zorgverleners naast zich, acht dosissen per minuut toe te dienen. In de eerste twee weken werden zodoende vijf miljoen New Yorkers ingezet tegen pokken. Nog voor het einde van de maand waren dat er meer dan 6,3 miljoen. En dat alles zonder afspraak of ingewikkelde brieven. Begin mei, tien weken nadat Eugene Le Bar in Manhattan uit een bus stapte, kondigde Weinstein aan dat het gevaar geweken was. De eindafrekening: slechts twaalf besmettingen en twee doden.

Op Roosevelt Island, gelegen tussen Manhattan en Queens staan nog steeds de restanten van het Smallpox Hospital. Het door architect James Renwick Jr. ontworpen gebouw opende in 1856 met honderd bedden de deuren en behandelde tijdens de piekjaren van de pokken zo'n 7000 patiënten per jaar, waarvan er elke twaalf maanden 450 overleden. Dat scenario kon eind jaren 40 gelukkig worden voorkomen. Sterker nog, het ziekenhuis sloot een kleine eeuw na de opening zelfs volledig haar deuren, nadat het nog enige tijd had gediend als opleidingsinstituut voor verpleegkundigen. In 1972 werd het pand opgenomen in het National Register of Historic Places en vier jaar later aangewezen als New York City Landmark, de enige ruïne in de stad met die aanduiding. Het is, met de horrorgeschiedenis dat het kent in het achterhoofd, een bijzondere en indrukwekkende plek om als toerist te bezoeken.

Met zijn adequate optreden liet Weinstein een blauwdruk achter voor hoe om te gaan met een infectieziekte in een grote, dichtbevolkte stad. Desondanks had New York met de huidige covidpandemie opnieuw vele doden te betreuren en

gold het zelfs enige tijd als absolute brandhaard van de wereld. Als grootste obstakel kan de stortvloed aan berichten (want: meer media en op elk socialemediaaccount een andere mening) worden genoemd, alsmede het wantrouwen van burgers jegens de overheid. In 1947 was Weinstein de enige stem met een megafoon, onvergelijkbaar met de 'herrie', uit alle hoeken, van nu. Kinderarts en volksgezondheidsactivist Irwin Redlener, die veelvuldig fungeerde als adviseur van oud-burgemeester Bill de Blasio, zegt: 'We hebben geleerd dat politiek vergif is voor een volksgezondheidsinitiatief, vooral tijdens een crisis. Eerlijkheid en duidelijke berichten zijn absoluut cruciaal. Door soms het gebrek daaraan is het ondenkbaar dat we een soortgelijk virus als de pokken net zo snel en effectief hadden kunnen aanpakken als 75 jaar geleden.'

Bouwen aan vertrouwen

De woorden van Redlener staan als een huis, betoogt arts en intensivist Diederik Gommers. 'Zijn uitspraken over het zien van "politiek als vergif voor de volksgezondheid" en het belang van "eerlijkheid en duidelijke berichten" zijn ontzettend sterk. Dat is ook iets wat ik geleerd heb uit de huidige crisis. Je merkt dat wanneer de politiek zich mengt in de aanpak van zo'n virus, mensen zich daar tegen gaan afzetten. In 1947 was Dr. Weinstein degene die het contact legde met de bevolking, gezien vanuit de wetenschap. Daar was niets politieks aan. Je moet in dergelijke situaties altijd bouwen aan vertrouwen vanuit de mensen die er beroepshalve verstand van hebben. Ook wij hebben gepoogd te bouwen aan vertrouwen, maar door inmenging van ministers was dat snel weg.'

Volgens Gommers had een crisisteam vanuit de zorg eindverantwoording moeten nemen in de covid-aanpak. In een analyse speciaal voor Nieuwe Revu stelt hij: 'De Veiligheidsraad rondom burgemeesters en het ROAZ (Regionaal Overleg Acute Zorgketen, red.) hebben we op zich keurig ingericht, maar de rampenplannen die daar klaarlagen waren enkel gericht op uitbraken in de regio. Enkel op die schaal is daar vaak op geoefend. Op het moment dat covid groter werd, heeft het kabinet het overgenomen. Dat hadden we, zo weten we nu, natuurlijk nooit moeten laten gebeuren. Het was een veel beter idee geweest om vanuit de zorg zelf een crisisteam samen te stellen en aan te vullen met andere professionals, waarbij alles daaromheen – zoals communicatie, werken aan vertrouwen en zorgen voor voldoende middelen – geregeld was. Al die zaken hebben we nu ondergebracht bij het ministerie van VWS, terwijl die meer ervaren zijn in beleid maken en minder in het uitzetten van acties. Dat laatste is meer iets voor het ministerie van Defensie. Door

wat dicht bij het vuur te hebben gezeten, weet ik echter dat ministeries helaas onderling totaal niet samenwerken. Daar is het dan ook misgegaan. We hebben de hele aanpak van deze crisis nooit goed georganiseerd. In de politiek gelden andere regels en belangen. Ministers en Kamerleden kijken continu naar wat het effect van hun woorden is op de kiezer en wat dat doet met de oppositie. Als ik het zo zeg, wint of verliest de tegenpartij dan stemmen? Die manier van denken in een tijd van crisis moet eruit. Het gebrek aan politieke inmenging werkte in 1947 immers heel goed.'

Prikken zonder afspraak, het klinkt zo simpel, maar pas twee jaar na dato zijn we eindelijk zover. Waarom was dit destijds in New York na twee keer handen schudden geregeld en hadden we er in onze tijd zo'n lange aanloop voor nodig? Gommers: 'Dat vraag ik me dus ook af. Het enorme spanningsveld rondom de GGD's kan eraan hebben bijgedragen. Er is daar de afgelopen jaren enorm bezuinigd, maar toch moesten ze de logistiek rondom deze materie zelf oppakken. Ook het RIVM heeft een belangrijke rol gespeeld in de aanpak. Net als de GGD een organisatie die enorm worstelt met bepalen waar ze wel en niet voor bedoeld zijn met een te laag budget om de logistiek rondom testen en vaccineren echt goed te organiseren. Besluiten daarover gaan over enorm veel schijven, terwijl het in de praktijk helemaal niet zo moeilijk hoeft te zijn. Gooi Ahoy Rotterdam gewoon open en prik aan één stuk door. We hebben te maken gehad met enorme prikachterstanden ten opzichte van andere landen. Pas toen ziekenhuizen aanboden om te helpen en vrijwilligers regelden, liep het tempo op.'

In de besluitvorming houdt het kabinet al twee jaar sterk vast aan het advies van het Outbreak Management Team (OMT). Volgens Gommers, die is teruggekomen op zijn besluit om daar deze maand uit te stappen, had er anders gebruik moeten worden gemaakt van dat team. 'Het OMT geeft op medische gronden advies, zonder daarbij enige relatie te hebben met welke politieke partij dan ook. Politici gebruikten echter te pas en te

onpas de term "OMT-advies", ook in de veelbekeken persconferenties. Dat hadden ze eigenlijk moeten laten. Door zich daarachter te verschuilen, werd het OMT ongevraagd onderdeel van de politiek en waren mensen er op een gegeven moment helemaal klaar mee. Het publiek keerde zich tegen de wetenschap. Het team is er slechts in een adviserende rol en enkel wanneer er, de naam zegt het al, een outbreak is. De fase dat het OMT weer kan worden opgeheven omdat het gevaar geweken is, daar zitten we nu heel dicht tegenaan.'

Een positieve ontwikkeling is volgens Gommers het doorstromen van Ernst Kuipers naar het Binnenhof. 'Dat een inhoudsdeskundige daar nu rondloopt, zorgt ervoor dat adviezen nog beter kunnen worden afgewogen en dingen in de zorg die niet optimaal lopen nu waarschijnlijk sneller opgepakt worden. Dat zag je, halverwege 2020, ook bij de benoeming van gezondheidsexpert Ronnie van Diemen tot directeur-generaal van de curatieve zorg bij het ministerie van VWS. Het schakelen met die kant ging ineens stukken makkelijker. We misten lange tijd zorgkennis in Den Haag. Daar is nu iets aan gedaan.' ✕

Ook het personeel van een rondreizend circus moet eraan geloven, zoals hier Betty Broadband, alias de Tattoo Lady. Foto links: Diederik Gommers.